

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНСТЕКТІ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Попович Р.В.,

*4 курс юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Європейський суд з прав людини є важливим елементом міжнародного механізму захисту прав людини. Він гарантує захист кожному, хто звернеться до нього за захистом своїх порушених основоположних прав, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Всім добре відомий факт, що Україна є третьою країною-членом Ради Європи за кількістю звернень до Європейського суду з приводу захисту порушених прав. Згідно з даними, які оприлюднює Європейський суд з прав людини, з моменту ратифікації Європейської конвенції Україною, до ЄСПЛ (Європейський Суд з Прав Людини)

надійшло близько 27 000 заяв від українських громадян і кількість звернень постійно збільшується. Цьому «сприяють» певні фактори: несправедливе правосуддя, низький рівень правової культури та недотримання прав людини, неповага до людини як до особистості.

Відповідно до Конвенції, Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.¹¹ Таким чином, держава повинна забезпечувати виконання рішень Європейського суду й всебічно сприяти відновленню порушених прав людини. Ця ж таки Конвенція зазначає що особа може звертатися до Європейського суду за захистом лише тих прав, що чітко передбачені Конвенцією основоположних прав і свобод. І рішення приймається лише на основі фактичних обставин справи.

Важливим моментом є те, що до Європейського суду можна звернутися лише тоді, коли всі національні механізми захисту прав людини вже використані. Можливо, така тенденція зменшує потік справ, які розглядаються в Європейському суді. Необхідно зазначити, що Європейський суд не є «четвертою інстанцією» розгляду справ. Суд не розглядає справи про неправильне застосування внутрішнього законодавства чи порушення процедури розгляду справи. Він розглядає виключно питання, які пов'язані з порушенням положень Конвенції основоположних прав і свобод. Виконання рішень Європейського суду є обов'язковим для держави-відповідача.

Виконання рішень Європейського суду в Україні здійснюється на підставі Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Рішення Суду має свою юридичну природу. По-перше, воно має правозастосовний характер. Рішення ухвалюється компетентним судом, воно має публічно-правовий характер і його виконання державою-відповідачем забезпечується Радою Європи. Обов'язкова дія рішень завжди розрахована на чітко встановлених суб'єктів – заявника і державу-відповідача.

По-друге, рішення має правотлумачний характер, оскільки Європейський суд уповноважений на тлумачення положень Конвенції основоположних прав і свобод. У рішеннях існують правила розуміння змісту Конвенції. Абстрактні категорії, зазначені в Конвенції, через тлумачення набувають більш конкретизованого змісту.¹²

¹¹ Конвенція основоположних прав і свобод: Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. – Доступний з :< http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004>

¹² Дулаш Т. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини// Право України. – 2010. -- №2. – С.176

За загальним правилом, рішення Європейського суду є прецедентними. Прецедентність у практиці ЄСПЛ полягає у тому, що при вирішенні справ Суд часто звертається до тих способів, які він використовував при розгляді схожої справи. Але дане правило не є догмою, відступ від якого призведе до порушення процедури чи невиконання своїх повноважень. У разі необхідності Європейський суд може відступити від цього правила, враховуючи тонкощі кожної справи.

Питання обов'язковості практики Європейського суду з прав людини в національному законодавстві є дискусійним. Враховуючи роль прецеденту у країнах континентального права, до яких відноситься й Україна, то на перший погляд, немає сумнівів, що практика Європейського суду може й не враховуватись при розгляді національними судами. Оскільки континентальна система права принципово відкидає прецедент як такий, що має значення при вирішенні певних питань. Але з іншого боку, практику Європейського суду не можна розглядати як класичний приклад прецеденту, притаманний англо-саксонській правовій системі. Важливою відмінністю прецеденту, який виникає з практики Європейського суду, від англо-саксонського прецеденту є те, що останній може виникнути з одного судового рішення, а континентальний прецедент виникає внаслідок існування кількох схожих судових рішень.

Як показує практика, національні суди у країнах континентальної правової системи враховують практику Європейського суду, оскільки на них не може не впливати думка, висловлена ЄСПЛ. Врахування практики у подальшому може сприяти більш ефективному розгляду справ у національних судах. Хоча на суди не прокладено прямого обов'язку автоматично використовувати прецеденти, встановлені Європейським судом.

Щодо обов'язковості застосування практики Європейського суду. Треба почати з 1997 року, коли Україна ратифікувала Європейську конвенцію Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції». У цьому законі зазначено, що Україна повністю визнає на своїй території дію статті 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.¹³ З одного боку, дана норма не має навіть натяку на судову практику взагалі. Але з іншого боку, питання практики Європейського суду якраз і включається у питання застосування Конвенції

¹³ Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – №40. – Ст.263.

основоположних прав і свобод, тобто спосіб реалізації положень Конвенції.

Ще одним цікавим тезисом в цьому аспекті є Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року. У даному законі питанню застосування практики Європейського суду присвячена ціла глава. Для прикладу, стаття 17 зазначає, що Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.¹⁴ Таким чином, у даному законі практика Європейського суду розглядається як джерело права. Виникає питання, яким чином визначити місце цього джерела права у системі джерел права України? Що стоїть вище – закон чи практика Європейського суду? Чи завжди потрібно застосувати практику Стразбургу? Які є винятки? Цю норму варто би конкретизувати для уникнення неточностей у регулюванні. Але законодавець не вказує на прямий припис, обов'язок використовувати практику Європейського суду, він пише «суди застосовують практику Європейського суду». Виходячи з цього, національний суд на власний розсуд, за своїм внутрішнім переконанням вирішує питання застосування практики Європейського суду. Тим паче, що в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» не вказано прямого обов'язку застосовувати практику Європейського суду з прав людини. Навіть сама Конституція України передбачає, що при прийнятті рішення суд керується виключно законом. А з огляду на особливості моделі романо-германської правової системи, судова практика не може бути законом. Таким чином, існує проблема виконання й узгодження між нормами двох нормативно-правових актів.

На думку автора, у проблеми обов'язковості застосування практики Європейського суду є свої переваги і свої недоліки. Якщо використання практики Європейського суду з прав людини зробити обов'язковим, то значно обмежить незалежність судів при розгляді справ. Національні суди будуть прив'язані до рішень Європейського суду і не зможуть приймати власні та висловлювати свою правову позицію. З іншого боку, якщо Суд є уповноваженим тлумачити Конвенцію основоположних прав і свобод, то врахування практики допоможе ефективно застосувати положення цієї Конвенції при захисті порушених прав людини, тому прийняття судами легітимних рішень дозволить покращити національний механізм захисту прав людини.

Отже, практика Європейського суду з прав людини має важливе значення при вирішенні справ національними судами, оскільки Європейський суд з прав людини – єдиний компетентний орган, уповноважений на тлумачення Конвенції основоположних прав і

¹⁴ Відомості Верховної Ради України (ВВР). -- 2006. -- № 30. -- ст.260

свобод. Врахування практики є важливим моментом при розгляді справ, але її використання не повинно знижувати рівень незалежності судів; судді не повинні бути прив'язані до рішень Європейського суду, а керуватись законом і внутрішнім переконанням та враховувати особливості кожної конкретної справи.

Список використаних джерел:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Закон України від 23.02.2006. -- 2006. -- № 30. -- ст.260
2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997// Відомості Верховної Ради. – 1997. -- №40. – Ст.263
3. Конвенція основоположних прав і свобод : Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. – Доступний з :<
http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004
4. Болдирев С. В. Ребриш Б. Ю. Проблема обов'язковості використання органом конституційної юрисдикції України практики Європейського суду з прав людини// Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 26. – С. 122-135
5. Дудаш Т. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини// Право України. – 2010. -- №2. – С.173-179
6. Попов Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України// Підприємництво, господарство та право. 2010. - №11. – С.49-52

Науковий керівник: д.ю.н. Белов Дмитро Миколайович.